

بسپج؛ از فرهنگ تا دفاع و سازندگی

یکی از چالش‌های اساسی حکومت‌های مختلف در چند دهه اخیر الگوی مشارکت مردم و حضور آنان در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی بوده است.

نگاهی به مهم‌ترین دستاوردهای بسپج در 3 دهه گذشته

بسپج؛ از فرهنگ تا دفاع و سازندگی

یکی از چالش‌های اساسی حکومت‌های مختلف در چند دهه اخیر الگوی مشارکت مردم و حضور آنان در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی بوده است.

این چالش در برخی موارد برای نظام‌های نوین اداره کشورها، مشکلات جدی را به دنبال داشته و به تغییر حکومت‌ها منجر شده است. در نظام جمهوری اسلامی ایران از همان ابتدای پیروزی انقلاب به واسطه حضور فعالانه مردم، الگوهای متفاوتی برای در صحنه ماندن این نیروی عظیم مردمی ترسیم شد.

شاید بتوان گفت بسپج به عنوان یکی از الگوهای حضور مردم در صحنه‌های انقلاب و نمودی از مشارکت آنان در بزنگاه‌های حساس اجتماعی و سیاسی تا امروز بی‌بدیل‌ترین این نمونه‌ها بوده است. نمونه‌ای که به اقتضای مردمی بودن، ماموریت‌ها و رسالت‌های خود را در هر برهه از تاریخ انقلاب اسلامی از بستر نیازهای جامعه دریافت کرده و متناسب با آن ظرفیت خود را به کار گرفته است.

رهبر معظم انقلاب در سخنرانی خود در کرمانشاه به درستی اشاره کردند که «در کشور، مشکلات حل نشده کم نداریم و برای حل آن باید به مردم مراجعه کنیم». حضور مردم در افشار مختلف بسپج از محلات و ادارات گرفته تا مهندسان، پزشکان و همچنین هنرمندان و ورزشکاران، ظرفیتی را در این نهاد مردمی ایجاد کرده است که متناسب با نیاز روز کشور قابلیت فعالسازی دارد. این رویکرد در فعالیت‌ها و حتی شعارها و نامگذاری‌های این نهاد مردمی و انقلابی دیده می‌شود. مرور عناوین نامگذاری هفته بسپج نشان می‌دهد این نهاد مصمم است علاوه بر حفظ روحیه جهادی و اجرایی نگاهی نیز به مسائل اساسی جمهوری اسلامی در بخش‌های فرهنگی و اندیشه‌ای داشته باشد.

دفاع مقدس، نخستین آزمون برای بسپج

دفاع مقدس نخستین عرصه‌ای بود که بسپج باید در آن به ایفای نقش می‌پرداخت. انقلاب نوپای اسلامی هنوز فرصتی برای نظم بخشیدن به اوضاع داخلی خود نیافته بود که حمله خارجی نیاز به یک آرایش نظامی منسجم را در صدر اولویت‌های کشور قرار داد. همین‌جا بود که همان مردم انقلابی دعوت پیر جماران را لبیک گفتند و به صف داوطلبان بسپجی برای حضور در جبهه‌های مبارزه پیوستند.

خشت‌های نخست این بنا در سخت‌ترین شرایط کشور گذاشته و مهم‌ترین ماموریت آن دفاع از انقلاب و کشور تعریف شد. این صحنه آزمون برای نیروی مردمی شکل گرفته تحت عنوان بسپج در تعیین سرنوشت و افق آینده آن نقشی جدی داشت به طوری که موفقیت در آزمون دفاع مقدس به ترویج چنین الگویی برای حضور مردم در عرصه‌های حساس و مورد نیاز انقلاب انجامید. هرچند بسپج به واسطه تغییر شرایط اجتماعی ماموریت‌های تازه‌ای را در دستور کار خود قرار داده است، اما همواره مسائل دفاعی و نظامی یکی از برنامه‌های جدانشدنی آن بوده است به طوری که رئیس سازمان بسپج مستضعفین اعلام کرد: «در اوج دوران دفاع مقدس ۳۰۰ گردان بسپج داشتیم، اما امروز 2000 گردان بسپجی داریم و این یک توان بازدارنده است.»

ترویج الگوی نیروی دفاعی مردمی در منطقه

موفقیت نیروهای بسپجی در جبهه‌های دفاع مقدس نه تنها در آن دوره زمانی، بلکه پس از آن نیز به الگویی برای مسلمانان انقلابی بخصوص در منطقه آسیای غربی تبدیل شد. یکی از موفق‌ترین نمونه‌های این الگو برداری، حزب الله لبنان است که در گفته‌های رهبر این جریان مردمی یعنی سیدحسن نصرالله نیز بر آن تاکید می‌شود؛ گروهی که در جریان دفاع از کشور لبنان و عقب راندن اسرائیل تا مرزهای رسمی لبنان، نقش عمده‌ای ایفا کرد. حزب الله لبنان نه تنها در بخش نظامی بلکه در عرصه‌های فرهنگی و اجتماعی نیز فعالیت قابل ملاحظه‌ای انجام داده است. شاید آخرین نمونه‌های تاثیرگذاری بسپج در شکل‌گیری نمونه‌های دفاع مردمی، بحران اخیر در کشور عراق و سوریه باشد. داعش که با ادعای خلافت اسلامی ابتدا در سوریه و سپس در عراق دست به اقدام نظامی زد با یک نیروی مردمی برخاسته از نگاه انقلابی و اسلامی روبه‌رو شد. جیش الشعبی در سوریه و نیروهای بسپج مردمی در عراق یکی از مهم‌ترین عوامل پایداری در برابر تجاوزات این گروه تروریستی بوده است. گروه‌هایی که به روشنی نمونه‌های موفق کنونی نیروی مقاومت بسپج ایران هستند.

سازندگی با اکسیر فرهنگ جهادی

پس از جنگ و پایان یافتن حضور نظامی بسپج در جبهه‌ها این ظرفیت عظیم شکل گرفته با تکیه بر توان مردمی، نیاز روز کشور را شناسایی کرده و وارد عرصه سازندگی شد. جبران خسارات بر جا مانده از هشت سال جنگ تحمیلی نیازمند مشارکت مردم بود و الگوی بسپج با سربلندی از آزمون قبلی وارد این عرصه تازه شد. علاوه بر بازسازی مناطق جنگ زده، محرومیت زدایی از مناطق محروم کشور نیز در دستور کار این نهاد مردمی و انقلابی قرار گرفت و جریان سازندگی شروع شد.

هرچند دولت و نهادهای دولتی در پیشبرد این جریان نقش مهمی داشتند، ولی یک بررسی دقیق و کارشناسی نشان می دهد فعالیت جهادی مردم و بسیجی ها در سال های سازندگی و حتی پس از آن یکی از تاثیرگذارترین عوامل در حوزه محرومیت زدایی به شمار می آید. بسط یافتن تعریف سازندگی یکی از ابتکارات بی بدیلی بود که توسط این نهاد صورت گرفت. ورود به حوزه های اشتغال و کمک به دولت برای پیشبرد راهبردهای اقتصادی یکی از این کارها بود.

یکی از کارشناسان برجسته اقتصادی معتقد است: «بسیج بهترین گزینه برای انجام مأموریت های محرومیت زدایی و اقتصاد مقاومتی است، زیرا بُعد مردمی بسیج، آن را نسبت به دیگر تشکلهای متمایز می کند.» دکتر عادل پیغامی تاکید می کند که توفیق و پیشرفت فعالیت های بسیج سازندگی صرفا به تحقق آمارهای برنامه ای نیست، بلکه آنجا بسیج سازندگی توانسته کار مهمی انجام دهد که یک فرهنگ و فضیلت جهادی را نهادینه کرده باشد. همین فرهنگ جهادی دستاوردی بود که در کارنامه کاری بسیج خوش درخشید.

رویکرد علمی بسیج در عرصه سازندگی یکی از امتیازاتی بود که در اظهارات رئیس سازمان بسیج مستضعفین این گونه درباره آن صحبت شده است: «امروز کشور برای حفظ روند پیشرفت و توسعه به حرکتی تحولی در تولید محصولات دامپروری و کشاورزی نیازمند است و این موضوع فقط با علمی کردن کشاورزی و دامپروری در روستاها انجام خواهد شد. برنامه های اجرایی باید متناسب با شرایط و ظرفیت های بومی طراحی شود و نقش مهم و فراگیر بسیج سازندگی در روند اجرای طرح علمی کردن روش های دامپروری و کشاورزی در روستاها با استفاده از ظرفیت های بومی و محلی تعریف می شود.» سردار نقدی درباره گسترش این مأموریت بسیج نیز تاکید می کند: «امروز بسیج سازندگی روز به روز گسترده تر شده به نوعی که 3000 گروه جهادی داریم که در روستاها کمک های بهداشتی و سازندگی ارائه می کنند.»

پیکار فرهنگی و نیروی مقابله نرم

یکی از نخستین برنامه های شکل یافته در بسیج، فعالیت های فرهنگی است به شکلی که از ابتدای جنگ تحمیلی نشانه های این برنامه ریزی در قالب فعالیت های تبلیغی، عقیدتی و فرهنگی دیده می شود. پس از دفاع مقدس این فعالیت ها رشد بیشتری یافت و در قالب یادواره های شهدا تجلی مضاعفی پیدا کرد. این یادواره ها و برنامه های گرامیداشت مقام شهدا خود به تنهایی یک فستیوال فرهنگی محسوب می شود چراکه با برنامه ریزی و نحوه اجرا و بخش های جانبی آنها که همگی مبتنی بر مشارکت و حضور مردم پایه گذاری شده است، اتفاقات بی نظیری در حوزه فرهنگ ایثار و شهادت رخ داده است که نمونه های آن را می توان در تولید محصولات فرهنگی چنین یادواره هایی دید.

تولیدات مستند بسیج در قالب فیلم و تولیدات رادیو تلویزیونی و همچنین چاپ کتاب و نشریات گوناگون نیز تنها بخشی از این فعالیت ها است. یکی از اتفاقات مناسبی که در این زمینه رخ داده برنامه ریزی برای فعالسازی و ایجاد انگیزه برای تولیدات محتوایی مرتبط با حوزه انقلاب اسلامی است.

با این همه آنچه نباید از نظر دور داشت رسیدن به یک راهبرد بلندمدت و فعالیت مستمر در حوزه فرهنگ است. به اعتقاد بسیاری از کارشناسان، نبود برنامه ریزی و راهبرد مشخص بسیاری از بودجه ها و برنامه های فرهنگی، ما را دچار بلاتکلیفی کرده است به گونه ای که یک فعالیت بدون داشتن نسبت مشخص با دیگر فعالیت ها انجام می شود و در نهایت نیز نتیجه درستی به دست نمی آید. این مهم در حوزه فعالیت های مردمی، آسیب بیشتری به همراه دارد و اگر همان گونه که در بخش های دفاعی و سازندگی یک برنامه برای انسجام بخشی باعث اثرگذاری توان مردمی در قالب بسیج شده بود در بخش فرهنگ نیز همین انسجام کاری می توانست بیش از این دامنه تاثیرگذاری فعالیت ها را توسعه بخشد. امری که با فرهنگ جهادی و مردمی دست نیافتنی نیست.

آنچه گفته شد می تواند برای عرصه جنگ نرم که دغدغه اصلی دلسوزان نظام جمهوری اسلامی در دوره کنونی است، یک تابلوی راهنما باشد. با طرح این موضوع از سوی رهبر معظم انقلاب به نظر می رسد این توان مردمی و بسیج است که می تواند بیشترین تاثیر را در این مقابله نرم داشته باشد به شرطی که تدبیر لازم با فرهنگ جهادی وام گرفته شده از دفاع مقدس اتخاذ شود.

ترویج رفتار اخلاقی، نیاز اجتماعی امروز

در دیدار اخیر رئیس سازمان بسیج مستضعفین با مراجع تقلید و علمای حوزه علمیه بود که درباره تازه ترین نیازهای روز و وظایف این نیروی مردمی صحبت شد که ازجمله آنها اشاراتی به حیاتی ترین وظایف این نهاد انقلابی است. در این دیدارها سردار نقدی درباره نیاز همیشگی جامعه به امر به معروف و نهی از منکر سخن گفته و اصلاح شیوه های آن را از فعالیت های مهم بسیج برشمرده بود. نگاه سازنده، آموزش صحیح و ترویج رفتارهای اخلاقی سه نکته ای بود که در این باره مورد تاکید سردار نقدی بوده است.

فریضه امر به معروف و نهی از منکر، ضروری ترین عنصر حیات اسلامی جامعه است. این رویکرد خودکنترل در جامعه پیش از آن که نیروی قهری حاکمیت وارد عمل شود به اصلاح روش ها و رفتارهای اجتماعی منجر خواهد شد و به نوعی بیمه سلامت اجتماعی برای هر جامعه ای خواهد بود. شاید از همین رو به اقتضای مردمی بودن بسیج همواره برنامه ترویج امر به معروف و نهی از منکر در برنامه های آن وجود داشته است. همین حساسیت باعث شد حضرات آیات علوی گرگانی و مکارم شیرازی در دیدار سردار نقدی درباره حضور بسیج در زمینه امر به معروف و نهی از منکر به بیان تاکیداتی در این باره بپردازند. به اعتقاد مراجع تقلید راه احیای جامعه امر به معروف و نهی از منکر است و بهترین کسانی که می توانند این فریضه را اجرا و پیدا کنند، بسیجیان هستند. بنا به تصریح علما آنان باید برنامه های اجتماعی همچون امر به معروف و نهی از منکر را از فعالیت های

اصلی خود بدانند.

به هر ترتیب این ظرفیت مردمی بهترین نیرویی است که می تواند در حوزه اجتماعی مورد اقبال عمومی قرار بگیرد. لازمه این تاثیرگذاری ایجاد حس اعتماد میان مردم است که به رفتارهای اخلاقی و کنش های هنجاری پذیرفته شده از سوی اجتماع می تواند آن را تامین کند. روشن است در صورتی که الگوهای اخلاقی و مورد قبول مردم در زمینه امر به معروف و نهی از منکر از سوی یک نهاد مردمی و انقلابی همچون بسیج ترویج شود اقبال بیشتری نسبت به آن وجود خواهد داشت تا این که برخوردهای قهری نیروهای امنیتی و انتظامی در پی آن باشد. آنچه امروز اهمیت دارد شناخت نیازهای روز و انعطاف ماموریت های بسیج نسبت به آنان است که تا امروز بسیج ثابت کرده در برابر دغدغه ها و نیازهای جامعه بی تفاوت نیست.

سیدناصر نعمتی / جام جم